

Naturkart for Svartdalen og Etterstad

Revidert utgave

Hilde Friis Solås

Foto: Bard Bredesen
© NaturArkiv.no

Svarttrosten er glad i
rognebær!

Se bekkeblommen
lyse om våren!

Skogsvinerot
Ugh! For en lukt!

**Bli med - Svartdalen er en oase midt i byen! Hør fuglesangen om våren
eller se de frodige plantene! Kanskje noen du ikke har sett før?**

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus
www.noa.no

Innhold

Biologisk mangfold.....	3
Hva er et naturkart?.....	3
Hva er et vegetasjonskart?.....	3
Post 1 Furuskog med lav og lyng.....	4
Post 2 Alm - Lindeskog.....	4
Post 3 Granskog med blåbær.....	5
Post 4 Park.....	7
Post 5 Oreskog med ask.....	8
Post 6 Planter langs stien.....	9
Post 7 Oreskog med ask.....	11
Post 8 Ugrassamfunn.....	12
Post 9 Ugras/eng.....	13
Piltrær langs veien	14
Post 10 Kjempebjørnekjeks.....	14
Post 11 Erosjon.....	14
Fugler i området	15
Vegetasjonskart med natursti.....	16
Andre dyr i området.....	17
Treslag i området.....	18

Ordforklaring

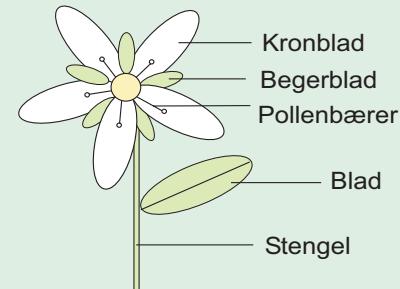
Jordstengel - underjordisk del av stengel (ikke rot).

Kjertel - et lite organ som skiller ut stoffer.

Kjertelhår - hår med klebrig, ofte kuleformet spiss.

Sambu - både hann- og hunn-blomster på samme plante.

Særbu - hann-blomster på noen planter. Hunn-blomster på andre.

Takk

En stor takk til alle som har bidratt i arbeidet med dette heftet! Janette Linderud på Vålerenga skole har kommet med nyttige innspill til den pedagogiske utformingen. Gjermund Andersen har deltatt i faglige diskusjoner, og har sammen med Laila Holmen og Jørgen Huse bidratt administrativt. Botanisk forening og Naturarkivet har stilt bilder til disposisjon. Vi takker også for finansiell støtte fra Kultur- og idrettsetaten i Oslo kommune, byrådsavdelingen for miljø og samferdsel, Bydel Gamle Oslo, Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Groruddalssatsningen ved Miljøvern-departementet!

Foto: Hilde Friis Solås (hvis ikke annen er nevnt)
Layout: Helen Svensson/ Hilde Friis Solås

© Naturvernforbundet i Oslo og Akershus 2011
Første utgave 2008

Kilder

- Aronsen, A. (2002-2011)** Mycena page. A key to Mycenas of Norway. <http://home.online.no/~araronse/mycenapage/mycenapage.html>
- Bang, P. & Dahlstrøm, P. (1972)** Dyrespor. NKS-forlaget. Oslo 1980.
- Berg, G. A. (1980)** Floraen i farger 1. H. Aschehoug & Co.
- Direktoratet for naturforvalting (undervisningssider):** www.ungute.no
- Fremstad (1997)** Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12: 1-279.
- Haugset, T., Alfredsen, G. & Lie, M.H. (1996)** Nøkkelbiotoper og arts mangfold i skog. Siste sjanse, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus.
- Jonsson, B. & Semb-Johansson, A. (red.) (1990)** Norges dyr. J.W. Cappelens forlag a.s.
- Kummen, T. & Larsson, J. Y. (1990)** Vegetasjonskart for Oslo. Oslo kommune, etat for miljørettet helsevern.
- Kålås, J.A., Viken, A. & Henriksen, S. og Skjelseth, S. (red.) (2010)** Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken.
- Lid, J. & Lid. D.T. (2005)** Norsk flora. 7. utgave ved Reidar Elven. Det Norske Samlaget.
- Lindbekk, B. (2000)** Våre skogtrær. Omega forlag.
- Mossberg, B., Stenberg L., Ericsson, S. (1995)** Gyldendals store nordiske flora. Norsk utgave. Gyldendal Norsk forlag.
- Naturarkivet:** www.naturarkivet.no
- Norsk botanisk forenings plantefotoarkiv:** www.nhm.uio.no/botanisk/nbf/plantefoto/index.htm
- Norsk zoologisk forening:** www.zoologi.no
- Ryvarden, L. (red.) (1993)** Norges planter. J.W. Cappelens Forlag.
- SABIMA-seminar 2005** om ny lov for biologisk mangfold: **Professor Nils Chr. Stenseth, UiO:** Hva er nødvendig av arealer for å sikre det biologiske mangfoldet?
- Stordal, J. (1977)** Soppene i farger. H. Aschehoug & Co.

Biologisk mangfold

Vi vil vise deg noe av den store variasjonen som finnes selv på dette lille området. I Norge finnes det så mye som 60 000 ulike dyre- og plantearter. Allikevel er dette bare en liten del av alle artene som finnes i verden. På slutten av 2010 kom det en ny norsk rødliste. Dette er en liste over plante- og dyrearter som er truet eller nær truet av utslettelse. Den er lang - hele 3682 arter! Rødlista forteller oss at de største truslene mot disse artene er skogbruk og menneskers nedbygging. **Det forsvinner et lite stykke Norge hver dag!**

Arter forsvinner ikke alltid med en gang selv om man ødelegger store deler av leveområdet. Men etter en tid kan artene likevel dø. **Det er farlig å være få.** Når det er få individer igjen av en art skal det bare en tilfeldighet til for at den dør ut. Det er også viktig at de områdene som er igjen er sammenhengende. Da kan dyr og planter av samme art holde kontakten med hverandre og formere seg. Men hva kan så du gjøre? Hvorfor forteller vi dette til deg? Fordi du betyr noe! Fordi hver og en av oss har et ansvar for hvordan det går med naturen vår. Vi ønsker å dele naturgleden med deg fordi: Det vi er glad i – det har vi lyst til å verne om!

Naturkartene

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus har så langt laget 18 naturkart for områder i Oslo. Flere er underveis. I utgangspunktet inneholder kart-heftene informasjon som er bygd opp rundt et **vegetasjonskart**. Her i Svartdalen har vi i tillegg informasjon om noen dyr i området.

Hva er et vegetasjonskart?

Er ikke skog bare skog? Kan det være noe system på **hvor** ulike typer skog finnes? Alle ville planter lever i en konstant konkurranser med hverandre. De må konkurrere om vann, næringssstoffer til røttene sine og om å få lys til bladene sine. Den planten som er best tilpasset miljøet på voksestedet vil vinne denne kampen. Hvilke planter som vokser i et område bestemmes av **økologiske faktorer**. Økologiske faktorer er f. eks. vanntilgang, klima, snødekket, berggrunn, jordsmonn og næring, og ikke minst dyr og andre planter. De plantene som vokser et sted er de som utnytter og tåler de økologiske faktorene best på akkurat det stedet. I områder som har fått utvikle seg gjennom noen hundre år er det derfor langt fra tilfeldig hvilke planter som vokser hvor. Planter som har noenlunde samme krav til miljøet, og samtidig er tilpasset hverandres tilstedsverrelse, vil vokse på samme sted. De danner det vi kaller et **plantesamfunn** eller en **vegetasjonstype**. Det er disse du kan finne igjen på **vegetasjonskartet**.

Vegetasjonskartet kan fortelle deg hvor du finner blåbær for eksempel!

Vegetasjon varierer, men ikke alltid etter skarpe grenser. Det er derfor ikke sikkert du ser noe tydelig skille akkurat der streken går på kartet. Men tenker du på områdene samlet, vil du nok se at det er forskjell på dem.

MILJØMERKET

241 TRYKKERI 702

MILJØMERKET

241 TRYKKSÅK 702

Giftig/ Spiselig

Noen av plantene vi finner underveis er spiselige og også veldig gode. Men vær oppmerksom! IKKE SPIS noe FØR du er HELT sikker på hva det er og at det er spiselig! Mange planter som er spiselige kan ligne på planter som er giftige.

Plukking

Det kommer andre etter deg! Ikke plukk plantene på postene!

Post 1 Furuskog med lav og lyng

I denne skogen står trærne ofte spredt. Det gjør at det blir mye lys. Ved siden av furu finner vi ofte osp, rogn og gran. Vi finner gjerne denne vegetasjonstypen på knauser og åsrygger med tynt jordlag. Der er det tørt og næringsfattig. Skogen vokser sent. På skogbunnen finner vi typisk: Røsslyng og krekling, ulike arter av lav samt sigdmoser.

I furuskogen **akkurat her** finner vi: Bjørk, furu, gran, osp, platanlønn, rogn og selje.

Linnea *Linnea borealis*. Selve planten er 5-10 cm høy, tror du, ved første øyekast, MEN – la deg ikke lure! Gå litt nærmere innpå! Da vil du oppdage at dette egentlig er en dvergbusk! Langs bakken går meterlange stengler, knapt 1 mm tykke! Bladet overlever vinteren. Blomstene lukter godt! Vokser et stykke fra veien. Klarer du å få øye på den der?

Hannblomst

Hunnblomst

Kongle

Furu *Pinus sylvestris* Stort tre med lange, parvise nåler. Hver nål blir 2-4 år i Sør-Norge. Nye nåler kommer bare på nye skudd. Sambu.

Post 2 Alm-lindeskog

Typiske treslag i denne vegetasjonstypen er alm, lind og spisslønn. Men det er ikke alltid vi finner alle disse. Andre treslag vi ofte finner er ask, morell og hassel. Denne vegetasjonstypen finnes ofte i bratte, solrike lier. Den vokser også gjerne på kalkrik, god jord. På skogbunnen finner vi planter som trollbær, kratthumleblom, skogstorkenebb, firblad og teiebær. Disse trenger mye næring og kommer i tillegg til planter som vokser mange steder.

I alm-lindeskogen **akkurat her** finner vi: alm, ask, bjørk, furu, gran, hegg, hestskastanje, lind, osp, platanlønn, rogn og selje.

Kratthumleblom *Geum urbanum* 30-70 cm. Stengel med sprikende greiner og myke, hvite hår. Stengelblad trekoblede med store øreblad. Kronblad gule. Kronen ca. 1 cm bred. Blomstrer juni-september. Deler av rota har blitt brukt som erstatning for kryddernellik.

Post 3 Granskog med blåbær

Denne granskogen er ganske næringsfattig. Derfor er det ikke så mange ulike planter som kan leve her, og skogen blir artsfattig. Dette er dessuten den vanligste skogtypen i Oslomarka. Men skogen har allikevel mange muligheter! Hva med en blåbærtur? Eller å kunne søke ly under et grantre når det regner? Skogbunnen er dekket av blåbærlyng og moser. På lysåpne steder er det mye av en gress-art som heter smyle. Andre vanlige planter er maiblom, skogstjerne, stri kråkefot og linnea. **I akkurat denne** granskogen finner vi ask, bjørk, furu, gran, hassel, osp, rogn, selje og spisslønn.

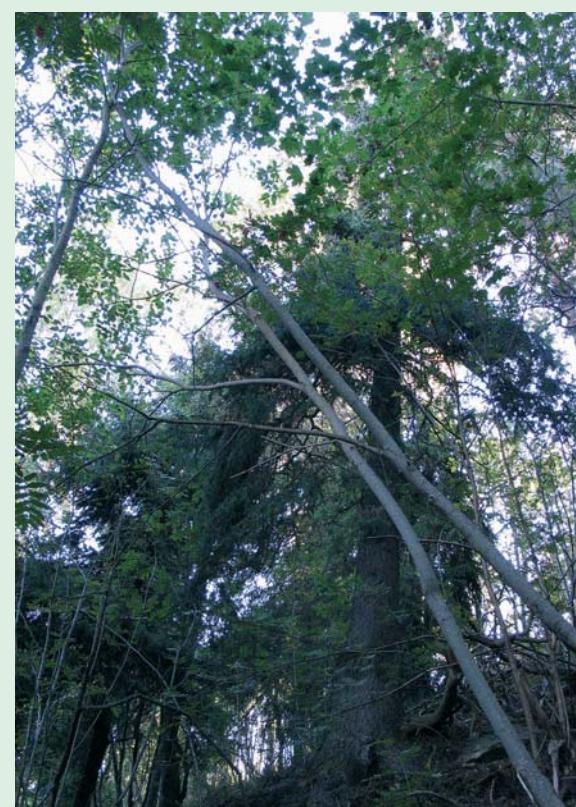
Ormetelg *Dryopteris filix-mas* 40-120 cm. Sommergrønn med grove skaft med blekbrune skjell. Bladet er bredest på midten. 5-8 sporehus på hver småfinne.

Hvitveis *Anemone nemorosa* 10-30 cm. Krypende jordstengel. Tre langskiftete stengelblad, dypt treflikete eller tredelte. Blomsten ofte rødfiolett eller blålig. Pollenknapper gule. Blomstrer april-juni.

Markjordbær *Fragaria vesca* 5-20 cm. Lange utløpere. Blad trekoplete. Midttannen på endemåbladet er like lang eller lengre enn de andre. Blomster-skaftet har tiltrykte hår. Kronblad 4-6 mm lange. Jordbæret løsner lett. Blomstrer i mai-juni. Modne bær i juni-juli.

Rogn *Sorbus aucuparia* 3-10 m. Tre eller stor busk. Blad med 6-8 par finner. Endefinnen ikke større enn de andre. Hvite blomster. Røde bær som kan brukes til å lage rognebærgélé eller rognebærgrøt. Blomstrer i mai-juni.

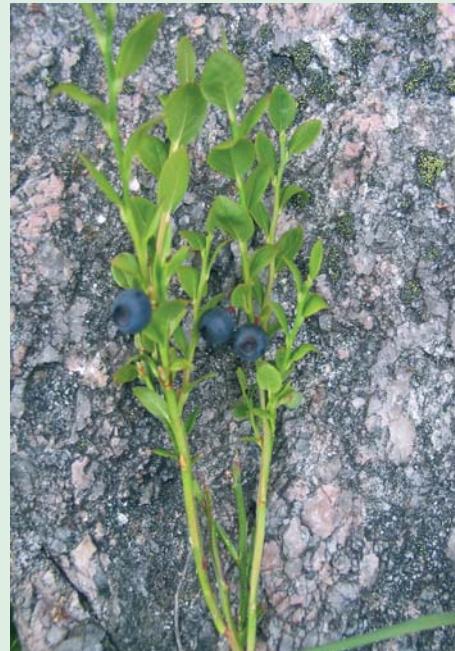
Gran *Picea abies* Høyt tre med korte, parvise nåler. Sambu. Kvae fra gran har blitt brukt som tyggegummi. Har du prøvd det?

Grankongler. Grantreets røde blomster blir til lange kongler. Noen ganger når vi går i skogen finner vi grankongler som er spist på. Ulike dyr spiser forskjellig. Når vi finner en kongle i skogen kan vi finne ut hvilket dyr som har vært der. Mus spiser konglestilken helt ren. Ekorn lar det stå igjen litt kjafser. Hakkespetter stikker nebbet sitt inn etter frøet under hvert kongleskjell. Derfor er det stor plass mellom kongleskjellene og konglestilken når en hakkespett har vært der.

Skogsveve
Hieracium sp.
Alle eller de fleste bladene sitter i en rosett nederest mot bakken. Disse bladene har grovt tannet kant og har lang bladstilk. Stengelen har av og til noen få blad. Mange små gule blomster er samlet i hver av flere kurver.

Blåbær *Vaccinium myrtillus* 30-70 cm. Grønne, kantete stengler. Blad har takket rand og faller av om høsten. Krona rødlig, bær blåsvart. Både blomst og bær er spiselige og har søt smak. Blomstrer i mai-juni. Bær i august. Plukk da vel!

Post 4 Park

Rødkløver *Trifolium pratense* 15-50 cm.
Flerårig. Vokser i små tuer. Småblad eggformete eller avlange, oftest med lys midtflekk. Krone rød. Blomstrer i juni-september. Kløver kan skaffe seg nitrogenet den trenger for å vokse rett fra lufta. Vokser som regel i eng.

Løvetann *Taraxacum* Flerårig. Grov stengel. Blader i rosett. Blomstene står i kurver på bladløse, hule stengler. Plantene er fulle av hvit, besk saft. Kroner gule. Noen blomstrer så tidlig som i mai. Andre så sent som i august.

Hvorfor vokser det så få trær her? Kan ikke trær vokse alle steder? MEN her er det park. Her er det mennesker som har bestemt hva som skal vokse. De har laget gressplen og slår den jevnlig. Men det vokser ikke bare gress her heller - LITT mangfold blir det plass til allikevel. Treslag rundt plenen: Gullregn, rogn, bjørk, selje, alm, spisslønn, hassel, gråor, lind og hegg. På plenen: Søyleosp.

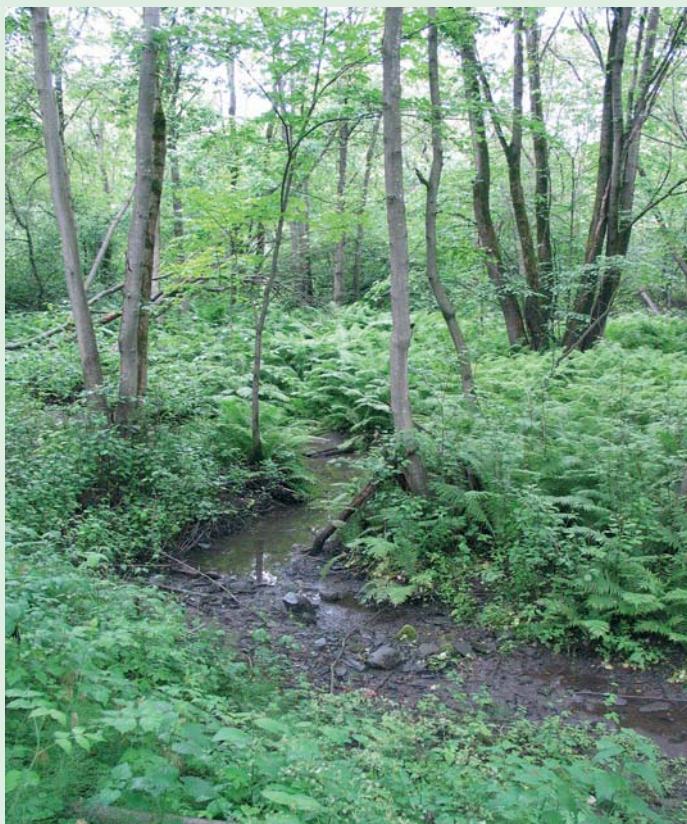

Groblad *Plantago major* 5-30 cm. Flerårig. Blad snaue eller småhårete. De er eggformete til elliptiske, har lange skaft og er tiltrykt til rosetter. Stengelen er oftest kortere enn bladet og omtrent like langt som det smale akset. Arten er kulturspredd og vokser svært mange steder i verden. Kalles for "hvite manns fotspor".

Tiriltunge *Lotus corniculatus* 10-20 cm. Gule-rødorange blomster. Vokser ofte på mager jord. Blomstrer i juni-juli.

Post 5 Oreskog med ask

Ask *Fraxinus excelsior* Stort tre, opp til 15-20 m. Rak stamme og grågrønn bark. Blad ulikefinnede med 3-6 par finner. Blomster små og svart-fiolette i dette klaser før løvsprett. Flat nøtt med vingekant. Hvordan tror du den sprer seg?

Hegg *Prunus padus* Stor busk eller tre. Mørk, bitter bark. Blad bredt lansettformete eller avlange, fint kvasstannete, dunhårete under. Hvite blomster i lang klase. Har du sett hvor fin den er når den blomstrer? (Foto: Norman Hagen)

Denne vegetasjonstypen finner vi gjerne langs elver og bekker der jorda ofte utsættes for flom. Oreskogen er frodig. Gråor og hegg er typiske treslag. Rips er en typisk busk. Struseving, bekkeblom og hvitveis er arter vi ofte finner i denne skogen. I oreskogen akkurat her er det ganske næringsrik grunn. Dermed er det også litt flere planter som kan vokse. Vi finner det vi kaller edle løvtrær slik som ask. Vi finner også litt flere arter på skogbunnen. I oreskogen **akkurat her** finner vi: Alm, ask, bjørk, gråor, hassel, hegg, grønnpil og spisslønn.

Gråor *Alnus incana* Tre eller stor busk med lysegrå bark. Vinterknopper butte, hårete. Unge kvister korthårete. Blad matte, sagtannete, spisse eller avrundete. Små frukter som ligner på kongler. Sambu. Or gir ikke bismak på mat den kommer i kontakt med. Derfor har den blitt brukt til å lage kjøkken-redskaper.

Vendelrot *Valeriana sambucifolia* - 50-100 cm. Blad med 3-5 par småblad og stort endesmåblad. Kronen 5-6 mm lang. Blomstrer juni-juli. Må ha det ganske fuktig, men kan ikke vokse nede i vann slik som elvesnelle.

Strutseving *Matteuccia struthiopteris* (bregne) 70-150 cm. Store tuer med kortskafte, lysegrønne og finlodne blad. Disse smalner nedover, men har sin fulle bredde nesten oppe ved den korte spissen. Sporehus sitter på egne blad som står gjennom vinteren.

Mjødurt

Mjødurt *Filipendula ulmaria* 50-100 cm høy. Sterk lukt. Blad oftest hvitfiltete under. Nedre blad med 3-5 par store sidefinner og en litt større, oftest treflikete endefinne. Små gulhvite blomster. Blomstrer i juni-juli.

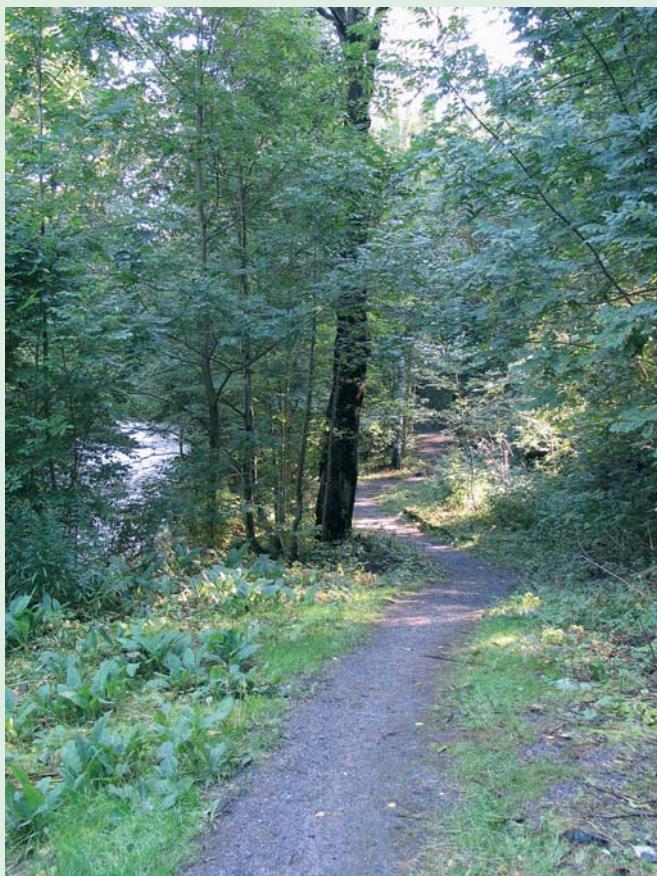
Åkersnelle *Equisetum arvense* 10-40 cm. Denne planten har noen ”blad-skudd” og noen skudd for å kunne formere seg. Skuddene som er til formering kommer først (april-juni). Disse visner som oftest før ”bladskuddene” kommer. Rotknollene har blitt brukt som mat. (Foto: Per Sunding).

Åkersnelle

Equisetum arvense
Foto: Per Sunding

Post 6 Planter langs stien

Klarer du å finne disse plantene mens du går?

Fredløs *Lysimachia vulgaris*
50-150 cm. Stengel dunhåret. Blad 3-4 i krans eller av og til motsatte. Blomster i toppen. Krone gul. Andre planter bruker gjerne nektar og/eller pollen for å lokke til seg insekter. Det gjør ikke fredløs. Den bruker i stedet en fet olje. Insektene kan bruke denne oljen som mat til larvene sine.

Skogsvinerot *Stachys sylvatica* 30-120 cm. Stengel mykt håret. Hjerteformete blader. Blomstene sitter i kranse. Nederst er kranse skilt. Øverst er de formet som et aks. Krone purpurrød med hvite merker på underleppen. Planten lukter sterkt og vondt. Den har derfor vært brukt i midler mot lopper, lus og møll. Blomstrar i juni-august.

Rødrandkjuke *Fomitopsis pinicola*
Fruktlegmene (den delen av soppen vi kan se) er harde som tre og har form som en hov: 10-40 cm bred, 4-10 cm tykk. Ytterst har den en rødbrun rand. Pore-laget (undersiden) er gulhvitt til svovelgult og lukter syrlig.

Valurt *Symphytum officinale*
50-120 cm. Bladet har rund eller av og til hjerteformet blad-grunn. Beger 3-5 mm langt og med korte, eggformete fliker. Krone blå. Spres av maur. Blomstrar i juni-august.

Brinsekjær *Rubus idaeus* Trekoblede blad. Småblad tilspissede, hvite under. Kronblad opprette, små og smale, hvite. Bær røde. Nydelig til syltetøy!

Post 7 Oreskog med ask

Enda en oreskog med ask? Hvorfor stanser vi her igjen da? Jo, for her er det litt andre arter på skogbunnen. Dem kan det være spennende å kikke på! Bekkeblom og vårkål er typisk for oreskoger. De andre er ugrasplanter vi gjerne finner i bynære områder. Treslag i oreskogen **akkurat her**: Alm, ask, gråor, grønnpil, rogn og spisslønn.

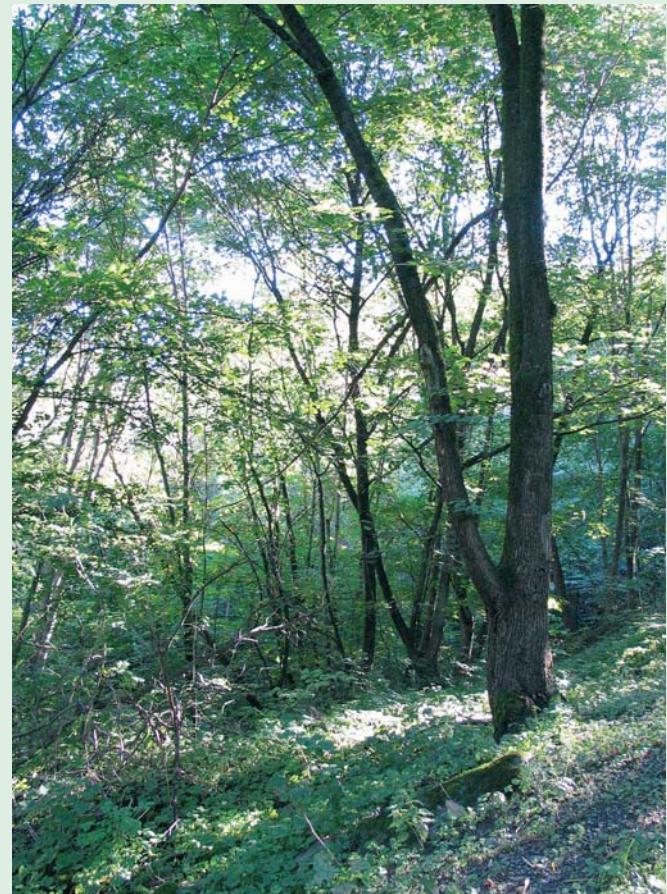
Bekkeblom *Caltha palustris* 10-40 cm.
Bladplatte 5-8 cm brede, blankt mørke grønne.
Blomster 2-5 cm brede, mørkegule. Frøet er laget slik at det lett skal kunne spre seg med vann.
Blomstrer i mai-juni.
Vanlig på våt, næringsrik jord.

Løkurt *Alliaria petiolata* 20-100 cm. Har brede, tynne, hjerteformete blader.
Familien løkurt tilhører, heter korsblomst. Alle planter i denne familien har fire kronblad. Hos løkurt er kronbladene hvite og 4-6 mm lange.
Lukter løk. Blomstrer i mai-juni.
(Foto: Per M. Hagen)

Svaleurt *Chelidonium majus* 30-60 cm. Flerårig.
Stengelen er langhåret.
Oransjefarget melkesaft.
Blad fjærdelte. Blomster med to kortvarige kronblad. Frukten er en kapsel. Frøene har et lite vedheng som spises av maur. Når vedhengen er spist, hives frøet til side og planten får et nytt vokested. Giftig.
Blomstrer i mai-august.

Vårkål *Ranunculus ficaria* 10-30 cm. Flerårig. Blad hjerteformete, kjøttfulle og rundtannete. Blomster 1,5-2 cm brede med smale kronblad. Den har vært brukt til C-vitamin-kilde i vårnipa. Men OBS! Dette kan være farlig! Den inneholder adskillige giftstoffer. Blomstrer i april-mai.
(Foto: Egil Michaelsen)

Post 8 Ugrassamfunn

Ullborre *Arctium tomentosum* Ser du det ullaktige spindelet på borrene? Det har gitt den navnet sitt. Bladstilkene til borer har blitt brukt til suppe eller kokt som grønnsak i Sverige. Den smaker nesten som asparges! Vokser gjerne i veikanter og på brakmark (jorder som ikke skjøttes lenger). Blomstrer i juli-august.

Parkslierekne
Fallopia japonica 1-2 m. Blad brede og ca. 10 cm lange eller større. Blomster hvite på tynne greiner. Innført (prydplante). Nå sprer den seg sterkt i strand- og skogkanter, dessuten langs veier. Den setter hos oss ikke modne frukter, men spres svært lett ved deler av røtter eller deler av stengelen. Disse kan spire på nytt! Blomstrer i september-oktober.

Denne typen vegetasjon finner vi på jordfyllinger og ellers på steder der jorda nylig har vært gravd opp. De plantene som vokser her er gjerne slike som klarer å spire raskt og utnytte at området ikke har andre planter ennå. Får et slikt område stå i fred en stund, uten at det graves opp eller fylles på med ny jord, vil vi få inn andre planter. Det er planter som klarer seg bra på tross av konkurranse, som vil overta. Typiske arter i ugrasvegetasjon er burot, åkertistel, stornesle og geitrams.

Russekål *Bunias orientalis* 60-120 cm. Toårig, sjeldent flerårig. Grov rot og grov, greinet stengel. Hver blomst har fire gule kronblad. Planten kom til Skandinavia som følge av svensk kornhandel med russerne på 1700-tallet. Første funn i Norge var rett før 1814. Fra da ble den stadig mer vanlig. På slutten av 1800-tallet var den ganske vanlig i Oslo-området og fantes stedvis i påfallende store mengder.

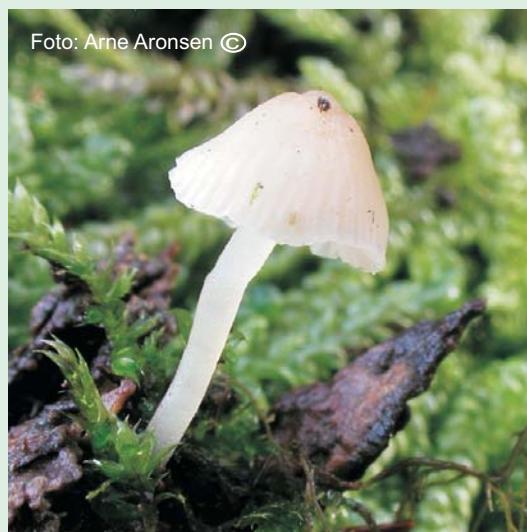
Stornesle *Urtica dioica* 50-100 cm. Blad motsatte og tannete, dobbelt så lange som bladstilken. Med eller nærmest uten brennhår. Blomsterknippet er lengre enn bladstilken. Særbu. Blomstrer i juli-august. Vokser på næringsrik jord. Unge skudd kan kokes og gir nydelig suppe.

Post 9 Alm-lindeskog med sjeldent sopp

Husker du at det var alm-lindeskog på post 2 også? Hvorfor stanser vi her da? For her finnes det litt kresne arter! Dem fant vi ikke i sted. På denne posten er det ikke sikkert du finner plantene og soppen akkurat ved stien. Men de har vært funnet i dette området med alm-lindeskog. Kan du klare å lete deg fram til dem? I alm-lindeskogen **akkurat her** finnes i hvert fall: alm, ask, bjørk, gråor, osp, hegg og rogn. Klarer du å finne dem? Kanskje klarer du til og med å finne flere?

Trollbær *Acraea spicata* 30-60 cm. Flerårig. Nedre blad store, tre ganger delte. Hvide firetallsblomster i klase. Disse har lange sprikende støvbærere. Giftig, men i små doser har den blitt brukt i folkemedisin. Blomstrar i juni.

Gipshette *Mycena olida* vokser enkeltvis eller i små grupper på mosedekkete stammer av løvtrær. Hvis vi er heldige og leter veldig nøye kan vi finne den her om høsten. Soppen står som nær truet (NT) i den norske rødlista (se s.3). Så hiss du finner den – så la den stå!

Piletrær langs veien

Grønnpil *Salix x rubens*. Stort tre. Greinene er skjøre. Nye kvister finhårete. Bladene er smalt avlange. Trærne er en hybrid (krysning) mellom to innførte arter. De er ganske gamle og har stått her en god stund. Men forandringer i naturen kan ta lang tid. Det ser ut til å gå bra her, men kan allikevel bli et problem andre steder. Lenger inne i landet vokser sjeldne norske arter som mandelpil og doggpil. Vi vet ikke sikkert ennå om grønnpil vil kunne utkonkurrere disse.

Følg med! Elva slynger seg i det strekket vi nå skal gå. Hvorfor gjør den det?

Post 10 Kjempebjørnekjeks

Denne planten vokser flere steder i området. Kanskje du så den langs jernbanelinja du akkurat krysset? Eller ser du den på den andre siden av elva her?

Kjempebjørnekjeks *Heracleum mantegazzianum* 2-4 m høy. Stengel inntil 10 cm tykk. Bladene er meterlange, en til flere ganger finnet eller koplet. De har spisse flikker. Skjermen er litt hvelvet, 30-50 cm bred. Kronbladene er snøhvite og 8-10 cm lange. Frukten er 9-14 mm lang. Planten ble innført som prydblante, men er i ferd med å spre seg ut i naturen i stort omfang! Denne vokser, kan svært lite annet vokse. Det vekker bekymring at vi ikke vet hvor stor invasjonen av denne arten vil bli.

Plantesaften til kjempebjørneskjeks er giftig, og sprut av plantesaft kan gi skader på synet. Dessuten inneholder plantesaften en gift som gjør huden ekstremt følsom for lys. Ved sør på huden kan vanlig solstråling derfor gi brannskader. Friluftsetaten bekjemper denne planten. De har holdt på med det i mange år. Det vil fortsatt ta noen år før de er borte. Er du der fortsatt når du går forbi? Har du sett den andre steder? Meld fra til Friluftsetaten: <http://www.friluftsetaten.oslo.kommune.no>

Post 11 Elvesvinger (meandrer)

La du merke til hvordan elva slynget seg? Det er elva som har laget svingene. Tenk at det er så store krefter i en elv! Dannelsen av en sving kan starte med en liten ujevnhet i elveløpet. Vannet renner raskere i yttersvingen enn i innersvingen. Når elva renner raskt klarer den å frakte mer stein, grus og sand enn når den renner sakte. Derfor vil elva grave i yttersvingen. En del av det som graves ut vil elva legge igjen i neste innersving. På den måten blir svingene større.

Fugler i området

Foto: Bård Bredesen
© NaturArkivet.no

Grønnfink *Carduelis chloris* Lengden fra nebbispisen til lengste halefjær er 15-18 cm. Fuglen er omrent like stor som en gråspurv. Helhetsinntrykket er gulgrønt. Den ruter i lavlandet og opp til Senja i Troms. I september-oktober drar mange ut av landet og vender tilbake i mars-april. En del blir også igjen.

Bokfink *Fringilla coelebs* 16-17 cm. Vanlig over hele landet nord til nordre del av Nordland. Trekkfugl. Kommer om våren i mars-april. Hannene kommer som regel først. Drar om høsten i september-oktober. Ungene får nesten bare insekter. De voksne spiser mest planter, frø og bær.

Foto: Bård Bredesen

© NaturArkivet.no

Foto: Bård Bredesen

Kjøttmeis *Parus major* 14-17 cm lang. Stor som en spurv. Fargene er typiske. Vårsangen er tsit-sida, tsit-si-da, eller tittify-tittify-tittify. Vanlig over hele landet unntatt på kysten av Troms og Finnmark. Kjøttmeisen overvintrer stort sett i Norge, men en del drar ut av landet i september-oktober.

Foto: Bård Bredesen
© NaturArkivet.no

Grårost *Turdus pilaris*. Fra nebb til ytterste haletipp er den 26-28 cm. For å kjenne den igjen kan du se på fargene den har på oversiden. Fra hodet: grått, brunt, grått, svart. Har du hørt trosten skvatte: Tja – tja – tja – tjavk? Reiret legges i trær, i busker eller på bakken. Det er solid bygd av strå, kvister og gressrøtter. Dette er kattet sammen av leire og jord.

Linerle *Motacilla alba*. Lengde fra nebbet til ytterste halefjærtupp er 18-20 cm. Fargemønsteret er typisk. Fuglen vipper i et sett med halen. Den flyr i store buer. Har du hørt den lokke *sivit sivit*?

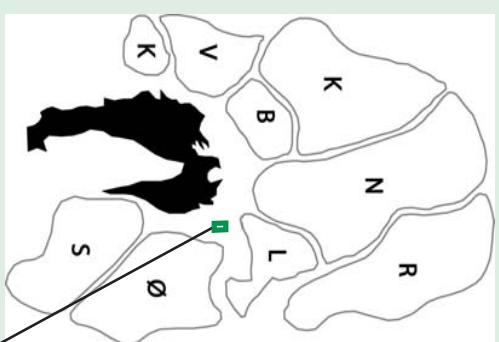
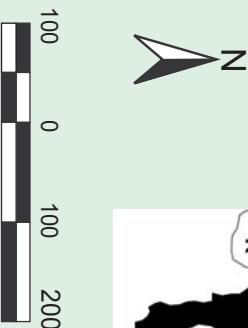

Foto: Bård Bredesen
© NaturArkivet.no

Blåmeis *Parus caeruleus*. Fra nebb til ytterste haletipp er den 12-13 cm. Den er altså litt mindre enn kjøttmeisen. Den er bundet til løvskogen. Den legger egg i mai-juni og kan til og med legge to kull på en sommer. Tenk så travelt fugleforeldrene får det da! De 8-12 eggene er hvite, tett bestørt med små, rølbrune flekker. Blåmeisen lever av insekter og frø.

Vegetasjonskart med natursti

Kodene (A2, B2 osv.) er standardkoder for vegetasjonsstyper. Noen forenklinger er gjort

Oslos bymarker

Kartutsnitt

Stokkand *Anas platyrhynchos* 57 cm lang. Vanlig ved vann fra kysten til fjellet over det meste av landet. En del trekker til De britiske øyer og kontinentet, mange overvintrer langs kysten. Stokkender dykker vanligvis ikke etter maten. I stedet siler de mat ut fra vannet mens de svømmer omkring.

Foto: Bård Bredesen © NaturArkivet.no

Svartrrost *Turdus merula* 26-28 cm lang. Fargen er typisk. Lang hale. Ruger over det meste av landet opp til grensen av Finnmark. Den spiser insekter, mark, snegler og bær. Trekkfugl som kommer i mars-april og drar i september-november. Det hender allikevel at noen overvintrer. Har du hørt hvor vakkert den synger om våren? (Foto: Bård Bredesen).

Flere arter av fugl er sett i Svartdalen og på Etterstad. Kanskje du klarer å finne noen av disse? Eller til og med enda flere fuglearter? Bøkesanger, gjerdesmett, gransanger, grønnsisik, gråfluesnapper, gråmåke, gråspurv, gulsaenger, hagesanger, jernspurv, kråke, løvsanger, munk, møller, pilfink, ringdue, rødstrupe, rødvingetrost, rørsanger, skjære, stillits, strandsnipe, svarthvit fluesnapper, tornirisk og tornsanger.

Andre dyr i området

© NaturArkivet.no

Rådyr *Capreolus capreolus* er det minste av våre vanlige hjortedyr. Som voksen er kroppen 95-135 cm lang. Spiser ulike planter fra gress til knopper, blader og skudd på busker og trær. Lever i løv- og barskoger. Rådyrene lever noen få sammen eller i flokker på 5-10 dyr. Visste du at rådyr finnes i størstedelen av Europa og Asia? (Foto: Sigve Reiso).

© NaturArkivet.no

Rødrev *Vulpes vulpes*. Kroppslengde inntil 85 cm, hale inntil 50 cm. Spiser det meste, bl.a. småpattedyr, fugl, padder, bær og søppel. Lever enslig eller i familiegrupper. Reven er et nattdyr, noen steder dagdyr. Reven kan kjennes på sin lange hale med hvit spiss. Den er også svart bak ørene og foran på beina. Visste du at det også finnes rødrev i både Nord-Amerika, India og Japan? (Foto: Sigve Reiso).

Treslag i området

I tillegg til treslagene som er beskrevet her, fins det noen fremmede treslag i området. Grønnpil er beskrevet på s. 14. Se ellers naturkart for St. Hanshaugen på www.noa.no

Alm *Ulmus glabra*. Blad sagtannet, sterkt rue av korte stive hår på oversiden. Bladstilk mindre enn 3 mm lang. Blomstrer før løvsprett. Vindbestøvet og vindspredd. Har blitt brukt både til barkebrød og til å lage ski.

Ask *Fraxinus excelsior*
Stort tre, opp til 15-20 m. Rak stamme og grågrønn bark. Blad ulikefinna med 3-6 par finner. Blomster små og svart-fiolette i tette klaser før løvsprett. Flat nøtt med vingekant. Hvordan tror du den sprer seg?

Gråor *Alnus incana*
Se post 5

Bjørk *Betula sp.* Stort tre, 7-20 m. Hvite stammer med svarte felter. Bladstilk halvparten så lang som bladplate. Rakler som sprer pollen før løvsprett. Kan brukes til garnfarging. Garnet får da en klar gul farge.

Hegg *Prunus padus*
Se post 5.

Lind *Tilia cordata*
Stort tre opp til 20-30 m. Myke hjerteformete blader. Blomsterstand med 4-15 blomster. Lind er løs i veden og lett å arbeide med. Derfor er den mye benyttet til treskjæring.

Hassel *Corylus avellana*
Stor busk eller av og til et tre, 2-6 m. Blad hårete, avrundete, sagtannede, tilspissede. Røde kjertelhår på bladstilken. Blomstrer før løvsprett (rakler). Hasselnøtter – du spiser vel det til jul?

Osp *Populus tremula* Høyt tre med blankt gulgrønn bark. Bladstilk lang og flat. Blad runde med buktende kant. Har du sett hvordan bladene skjelver? Veden brukes til å lage fyrstikker.

Rogn *Sorbus aucuparia*
3-10 m. Tre eller stor busk. Blad med 6-8 par finner. Endefinnen ikke større enn de andre. Hvite blomster. Røde bær.

Selje *Salix caprea* Små til store trær, 3-8 m. Blad 5-10 cm lange, eliptiske til omvendt eggformete. Bladene har tenner eller ujevn kant. Du kan lage seljefløyte av greinene når sevjen stiger opp i treet om våren!

Svartor *Alnus glutinosa* – likner på gråor, men har mørkere bark. Bladet er dessuten annerledes. Ser du forskjell? (Foto: Norman Hagen)

Spisslønn *Acer platanoides* Stort tre, opp til 10-20 m. Blad håndfliket. Blomster gulgrønne. Frukten har vinger og er fin å sette på nesen!